

Folyóiratunk korábbi évfolyamaiban esetenként már közöltünk külföldön élő magyar származású pszichológusoktól tanulmányt. Szerkesztőségünk a közelmúltban több külföldön élő kollégánkat kérte fel, hogy valamelyik frissebb munkájukat bocsássák folyóiratunk rendelkezésére. Eddig Csíkszentmihályi Mihálytól (Chicago Egyetem, USA), Erdélyi Mátyástól (Brooklyn College, USA), Forgács Józseftől (South Walles Egyetem, Ausztrália), Haynal Endrétől (Genfi Egyetem, Svájc), Juhász Józseftől (Boulder Egyetem, USA), Koch Zsigmondtól (Boston Egyetem, USA), Székely Lajostól (Svédország) kaptunk pozitív választ. Jelen számunktól az olvasó folyamatosan találkozhat tanulmányaikkal. A pszichológiai kutatás különböző területeit reprezentáló munkák megismerése egyben hozzájárul a külföldön élő magyar pszichológusok első konferenciájának előkészítéséhez, amelyet az MTA Pszichológiai Intézete a Magyarok Világszövetsége közreműködésével 1991-ben kíván megrendezni.

SZÉKELY LAJOS

Svédország

LINNÉ ÉS FREUD

Az utóbbi években jókora felbolydulás tapasztalható Freud körül, amiért megváltoztatta alapvető etiológiai elgondolását, hogy a felnőttkor lelki gyötrelmeiért a gyermekkorban elszenvedett szexuális csábítás felelős. Freud elpártolt a „csábítási elméletben” rejlő igazságtól, minthogy hírnévre és népszerűsége vágyott!

E gondolatmenet nyomán két kérdésre szeretnék reflektálni: először, ami az alapvető elmélet módosításait illeti, a zoológus Ernst MAYR (1984) a biológia történetéről írott irányadó munkájában azt írja, hogy az elméleti módosítások szabályszerűek a jelentős gondolkodóknál. Erre az általa közölt legjobb példa: Carl Linné. Eddig nemigen fordult elő, hogy az elméleti „pálfordulások” körülményeit szisztematikusan tanulmányozták volna. De ez az indítéka annak, hogy e dolgozatban épp Linné és Freud összehasonlítására vállalkozom. Másodszor, felmerül a kérdés, miként írható le egy elmélet elég valószínű ahhoz, hogy azt mint a „nagy fordulat” előttit, illetve az utánit magyarázhassuk? Helyes-e, ha Freud első elméletét csábítási elméletként jellemezzük?

Egy elmélet rövid és egyszerű tolmácsolásának problémáját szépen példázza a következő legenda:

„Történt egyszer, hogy egy hitetlen Shammai elé járult, s így szólt hozzá: 'Téríts meg engem oly módon, hogy a teljes Tórát megtanítod annyi idő alatt, míg én egy lábamon megállok.' Shammai elűzte őt az építőmester mérőléccével, amit kezében tartott. A hitetlen ekkor Hillel elé járult, aki megtérítette őt. Hillel ennyit mondott neki: 'Amit nem kívánsz önmagadnak, azt felebarátoddal se tedd.'

Ím ez a teljes Tóra; a többi csupán kommentár — most menj és tanuld meg.”

Babiloni Talmud; Shabbat 31a. Idézi: HOLTZ (1984)

Mindez talán az egyik eddigi leglakonikusabb és legelegánsabb összefoglalása egy átfogó tanításnak. Önhittség volna feltételeznem, hogy Linné elméletét a fajokról és a szexuális rendszerekről, valamint Freud etiológiai elméletét — kopernikuszi fordulatát megelőzően, illetve azt követően — a Hilleléhez hasonló egyszerűséggel és eleganciával tudnám összegezni. Mindazonáltal be kell vallanom, hogy követni szeretném Hillel példáját, persze anélkül, hogy „bárki hitetlent megtéríteni” kívánnék!

Linné esetében azt a módszert választottam, hogy a pszichoanalízis reflektorát irányítom a fajokról alkotott elméletében bekövetkezett változások öntudatlan hátterére. Amennyire tudom, ezzel szűzföldet török föl. Mindazonáltal, ami Freud kopernikuszi fordulatának leírását illeti, igyekszem majd példaképnek tekinteni Hillelt.

A 21–22 éves Linné elméletét a fajokról két biztonságos alapkőre építette: a Teremtés bibliai történetére, és egyes körülmények között kutatásokra. Mint okos szemináriumi hallgató, osztályozni kezdte a növényeket a három legtekintélyesebb botanikus módszerei szerint. A *Systema Naturae*-t (1735) az alábbi elragadtatott szavakkal kezdi: „A Legfőbb Lény árnyékát láttam lassan elhaladni, s telve voltam alázattal és gyönyörűséggel. Az Ő lábnyomát kutattam a fövényen — minő erő, minő bölcsesség!” Az élethez leginkább szükséges determinánsok után kutatott, melyek minden egyes kategóriába, azaz minden egyes fajba belefoglalhatók volnának, továbbá kereste, hogy miként különböztethető meg egyik kategória a másiktól. Megigézve fedezte fel: annak meghatározásában, hogy mely növények tartoznak ugyanazon fajhoz, és mely fajok vonhatók össze egy magasabb taxonómiai rendbe, a leglényegesebb tényezők a növények porzó- és termő-jei, ezek száma, illetve pozíciója. Linné szexuális rendszerében a növények osztályozása aszerint történt, hogy egyszerre hány vőlegény található a mennyegzői szobában a menyasszonnyal. Egyik legkorábbi írásában, a *Preludia sponsaliorum plantarum*-ban (Skrifter/Writings), illetve egyik kéziratában, mely az *Exercitatio ... de Nuptiis et Sexu planatorum* címet viseli (MALMSTRÖM, 1960), a növények szaporodását és szexuális életét az embertől kölcsönzött analógiák segítségével mutatja be.

Linné továbbment a fajok elméletének megalkotásában: azok az állatok és növények tartoznak egyazon fajhoz, melyek eredetileg ugyanazon — az idők kezdetén a „Legfőbb Lény” teremtette — pártól származnak. Az 1740-es évek végén kételkedni kezd, vajon Isten mindent a Paradicsomban teremtett-e, s fontolgatja annak lehetőségét, hogy a teremtés a Paradicsom határain túl is folytatódott. Tézise, hogy a fajok száma azóta változatlan, von Buffon kihívásával került szembe, s Linné azt igen erőteljes támadások ellenében volt kénytelen védelmezni. Élete alkonyán Linné egy levélben tárja fel közeli barátjának, Abraham Bäck-nak, hogy a fajokról szóló elméletének alap gondolata atyjától, Niels Linnaeustól, a lelkésztől és amatőr botanikustól származik. A botanikus kert ugyanakkor bővületbe ejti: Linné 1742-ben felfedezi a peloriát — olyan virágot, melynek szaporító szervei deformáltak. Az első peloria egy oroszlánszájon tűnt fel, s később egyéb növényeken is felfedezték. Röviddel halála előtt Linné azt írja, hogy apja korábban igen érdeklődött a peloria iránt, de ez irányú érdeklődését fokozatosan elvesztette. 1745-ben Linné publikált egy rövid monográfiát a peloriáról, majd három évvel később apja meghalt.

Atyja halálát követően Linné élete hátralevő 30 évét búskomor lelkiállapotban

töltötte. Ingerlékeny és sértődős lett, úgy érezte, megcsúfolják és megrágalmazzák, s nagylelkűségét hálátlansággal viszonzozák.

A Bäck-nak írott levelek képet adnak hangulatáról, melyben a projekció alkotta a védekezés fővonalát. Félt a Mindenható bosszújától, s anekdotákat gyűjtött ennek alátámasztására.

A *Systema Naturae* első tizenegy kiadásának mindegyikében meghirdeti a „nulla species novae” tételét, miszerint „nem léteznek új fajok azokon túl, melyeket a Legfőbb Lény teremtett”. A *Fundamenta botanica* (1736) című művében így ír: „megszámlálhatjuk az összes fajokat, ahogyan a különböző formák a legkorábbi időkől megteremtve léteznek”. Megismétli ezt a *Philosophia botanica* (1751) a következő szavakkal: „éppen annyi faj létezik, amennyit a Mindenható az idők kezdetén megteremtett”. Ugyanakkor, a *Systema Naturae* 12. kiadásában (1766) nem esik szó a fajok számának változatlanóságáról.

Ha egy olyan alapos és körültekintő megfigyelő mint Carl Linné megváltoztatta elméletét egy létfontosságú kérdésben, úgy nem csupán a kognitív szférában, de a tárgyakapcsolatok terén mutatkozó konfliktusok struktúrájában is joggal tételezhetünk fel változásokat. A kognitív szférában a zavar némely jelei már megmutatkoztak az 1740-es évek végén is, mikor a peloriát felfedezte és részletesen vizsgálta. Linné feltételezte, hogy új fajjal van dolga, amely talán hibridizációból származik, más szavakkal, nem egy olyan pártól, melyet az idők kezdetén teremtett a mindenható. Ezidőtől fogva több gondot fordított a hibridizációra, mint a természetnek egy új fajokat teremtő eszközére. Némileg meglepő módon, mindezen spekulációk nem akadályozták meg abban, hogy továbbra is szilárdan higgyen a fajokról szóló elméletének igazságában, hiszen tovább védelmezte a változatlanóság téziséét még 20 esztendőn át.

Linné büszke volt arra a képességére, hogy a külső valóságot aprólékosan meg tudta figyelni és világos és logikus terminusokban tudott gondolkodni. Ha eltűrt ugyanazon tárgyról — a növény- és állatfajok eredetéről — két kölcsönösen összeférhetetlen gondolatot, úgy feltételezhetjük, hogy tudatos gondolkodását a tárgyakapcsolatok temérdek tudattalan konfliktusa terhelte. Ezek általunk egyelőre ismeretlen konfliktusok, amelyek ellen elhárítással védekezett vetélytársára, von Buffonra irányítva azt, és szembeszállt a Teremtés története iránti saját növekvő hitetlenségével.

Lassan közeledem tanulmányom azon része felé, ahol csak bizonyos fenntartásokkal tehetek észrevételeket. Tisztában vagyok vele, hogy szükséges volna áttekinteni Linné roppant mennyiségű — és részben latinul írott — levelezését, s különböző önélet-rajzi beszámolóit, hogy a konklúzióknak súlya legyen.

Linné a szexualitást a fajokról szóló elméletének és osztályozásának fókuszába helyezte, bár ugyanakkor aszexuális eredetű fogalmakban fejezte ki. Ha az analógiás összehasonlítás mint tudományos módszer akceptálható, úgy megemlíteném: jócskán idevág a nemi élet titkainak latencia-periódusa és az ezzel kapcsolatos elhárító stratégia, mely az aszexuális szülők belső reprezentációjával a következő formula szerint van összekapcsolva: „lehet, hogy más emberek művelnek ilyesmit egymással, de az anyu és apu soha”. Amint már mondtuk, eredetileg az apa kapcsolta össze a fajok eredetét a Teremtés bibliai magyarázatával. Tudományos szembenállása von Buffonnal saját ödipális agressziója elleni öntudatlan védekezése, s egyben annak áthelyezése volt, amit a logikai fegyverek igen választékos készletével vívott meg.

Egy további analógia kínálkozik itt még egy kutatóval, az eméleti fizikus Alpha-val (SZÉKELY, 1976, 1978, 1983). Saját kutatásainak tudattalan forrása és alakító erejű ösztönzése volt az az igyekezet, hogy az apa-figuráról alkotott ideáit megóvja.

Apjának halálát követően Linné megváltozott. Hangulata diszforiássá vált, s az ősnemzéshez fűződő félelem színezte. Az agresszió, mely korábban az apa ellen irányult, s amely ellen reakcióképzésbe való átfordítással óvta meg magát, mondván: „nem vagyok ellenséges az apámmal, sőt, védelmezem az eszméit”, új célpontot talált – Linnét magát. Nem kellett tovább védelmeznie apjának elméletét, s megengedhette, hogy a fajok száma valóban megváltozhat. Talán a Linnéről szóló további munkák vethetnek fényt arra, miért telt el mintegy 15 év, amíg e folyamat gondolatrendszerben is változást hozott. Kétségtelen, különösen Anna FREUD (1966) munkája nyomán, a latenciaszakasz elhárító szerveződésének a későbbi életszakaszokban mutatkozó merev fellépése, hacsak nem szerveződik át a serdülő- és ifjúkori *Sturm und Drang* során.

Térjünk át Freudra. Miként jeleníthető meg Freud etiológiai elmélete kopernikusi fordulatát megelőzően, illetve azt követően Hillel egyszerűségével és eleganciájával? Az újabb felhördülés szerint „csábítási vagy inceszt elméletét” azért vonta vissza, mert tartott a népszerűtlenségtől. Hillel prózai stílusával szólva elmondható, hogy Freud első etiológiai elmélete szerint a neurotikus tünetek közvetlen oka az *elfojtott visszatérése*. Az elmélet fennmaradó része nyolc kérdésre próbál választ adni: mi van valójában elfojtva, miért, mikor és hogyan, és mi tér vissza, miért, mikor és hogyan. Ha ezt csábítási elméletnek nevezzük, valódi természetét aligha fejezzük ki híven.

1894 elején, egy évvel a *Tanulmányok a hisztériáról* című munka előtt Freud írt egy rövid tanulmányt *Az elhárítás neuro-pszichológiája* címmel, melyben lefektette az egész pszichoanalitikus elmélet alapjait. Az elhárítást – minthogy elhárítás és elfojtás ekkor még szinonímák voltak – lényegében olyan intrapszichés folyamatnak tekintette, amely pszichopatológiai jelenségek keletkezésének kiindulópontja. Megemlítette, hogy az elhárító aktivitás patológiás felfokozódásának legáltalánosabb okai a kora gyermekkorban elszenvedett *traumatikus* hatások. Freud a traumát rövid epizódnak vagy incidensnek tekintette, ami olyan intenzív és kínos érzelmekkel terheli meg a lelki apparátust, melyekkel az részben éretlenségből, részben az ellenálláshoz vagy alkalmazkodáshoz szükséges eszközök hiányából fakadóan képtelen megküzdeni. A szexuális túlingerlést inkább tekintette nemritkán előforduló és patológiás következményekhez vezető külső eseménynek, mint mondjuk a dohányzás rákkeltő hatását. Mindamellet, a „csábítás” és a „gyermekincesztus” soha nem volt alapfogalom. A korai trauma csupán egy példa arra, ahogyan Freud első elmélete a „mi az elfojtás tárgya?” kérdést megválaszolja.

Freud az Ödipusz-komplexus és az indulatáttétel felfedezését önnön kopernikusi forradalmának tekintette: a trauma mint etiológiai fogalom elvesztette jelentőségét. Egy új világrész tárult fel a pszichoanalitikus vizsgálódások előtt – nevezetesen a lelki fejlődés – a variációk végtelen, minden egyes emberi lény egyediségében testet öltő sokféleségével. Az etiológiai elméletben legfőbb jelentőségre a fejlődést tett szert, illetve a külső események azzal a sajátos fejlődési fázissal kapcsolatban, amelyben az egyén az adott történés idején volt.

Az Ödipusz-komplexus nem csupán azt fejezi ki, hogy a gyerek szereti az anyját

és gyűlöli az apját, de egy fejlődési fázist is jelez a maga sajátos vágyaival, világszemléletével, a vágyak és fantáziák közötti részleges különbségtéves képességével stb. Az ödipális stádium egy „beépített program” szerint funkcionál minden egyén személyes fejlődésében, s a *homo sapiens* ezer és ezer éve áthagyományozódó fejlődési programjához tartozik.

A „pszichés fejlődési program” kifejezés ezideig nem szerepelt a pszichoanalízis szótárában. Biológiai megfelelőjével, a „genetikai programmal” párhuzamban azt sugallja, hogy az egyedi emberi életben előprogramozottak a pregenitális szerveződés individuációs-szeparációs fázisai és tárgyakapcsolatai (teljes és részleges tárgyak, tárgyállandóság, ödipális tárgyakapcsolatok), illetve elsődleges és másodlagos folyamatok stb.

A pszichés fejlődési program az emberi életet jóval lazább gyeplővel igazgatja, mint biológiai megfelelője. Linné kapcsán fentebb már említettük, hogy az ifjúkor a *Sturm und Drang* időszaka, amikor a latencia-kor elhárító organizációja újrendeződhet, s ez a pszichés fejlődési program hatásának köszönhető. Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy ennek menete nagy mértékben függ programozhatatlan eseményektől.

Az ifjú kutató apja a fiataalkornak e periódusában halt meg, ami a latencia-kori elhárító rendszerek programozott újraszerveződéséhez és az indulatátértételes kapcsolatok újracsoportosulásához vezetett, s mindez egybeesett a gyázmunka idejével, ami viszont nem volt beprogramozva a fejlődési tervbe.

Egy egyszeri egyéni élet bármely pszichoanalitikus vizsgálata során programozott fejlődési fázisok sorozatával és programozatlan események egyedi egymásra következésével — ilyen például a testvérek születése — kerülünk szembe. Gyakran nehéz eldönteni, mekkora súllyal esnek latba az egyéni összetevők.

Ráadásul, a különböző pszichoanalitikus megközelítésekről szóló vitáinkban a véleménykülönbségek lényegében azzal függenek össze, hogy melyik összetevő a hangsúlyosabb.

Ha visszatekintünk a Linnénél és Freudnál bekövetkezett döntő változások egybevetésére, összefoglalásképpen talán a következőket lehetne mondani: Freud kopernikuszi fordulata a pszichológiai kutatás teljesen új útjait nyitotta meg, míg Linnée csupán korábbi tévedések korrekciójához vezetett, új horizontok nélkül.

(Ülkei Zoltán fordítása)

Irodalom

Carl Linné írásai

1. *Systema Naturae*. 1st ed. 1735, 12th, ed. 1766–69.
2. *Fundamenta botanica*, 1736.
3. *Preludia sponsoliorum plantarum*. Writings, edited by the Royal Acad. of Sciences, IV. Uppsala.
4. *Exercitatio... de nuptiis et sexu plantarum*. (Manus.)
5. *Dissertatio botanica de Peloria*, 1744.
6. *Philosophia botanica*, 1751.

7. Lefnadsminnen tecknad a honom sjalf: (Linnaeus, memorials written by Himself).
Ed. Ahnfelt, A., 1877, Stockholm, Lamms förlag.

BLUND, W., 1971, *Carl von Linné. The complete naturalist, a life of Linnaeus*, Bok-förlaget Trevi.

FREUD, A., 1966, *The ego and the mechanisms of defense*, Writings, VII.

FREUD, S., 1894, *The neuropsychoses of defence*, SE 3.

HOFSTEN, von N., 1958, *Linnaeus, conception of nature*, Kungl. Vetenskaps-Soc. Arsbok 1957, Uppsala.

HOLTZ, B. W. (ed.), 1984, *Back to the sources, Reading the classic Jewish Texts*, Summit Books, N.Y.

LINNEL, T., 1952, Nagra ord om Linnés peloria och dess locus classicus, Some remarks concerning Linneus' peloria and its locus classicus, *Svenska Linné-Sällskaps pets arskrift*, 35, 62–70, Uppsala, Almquist and Wiksell.

MALMESTROM, E., 1926, *Carl von Linné's religiöse askadning*, Stockholm, Diakoniss förlg.

MALMESTRÖM, E., 1960, *Linnaei vag till vetenskaplit klarhet*, Allhems förlag.

MAYR, E., 1984, *Die Entwicklung der biologischen Gedankenwelt*, Berlin, Springer.

MILLER, A., 1980, *Am Anfang war Erziehung*, Frankfurt a/M, Sturkamp.

SZÉKELY, L., 1976, A psychoanalytic study of scientific creativity, In: *Denkverlauf, Einsamkeit und Angst*, Bern, Huber.

SZÉKELY, L., 1978, Anniversaries, unfinished mourning, time and the invention of the calendar, A psychoanalytic apercu, *Scand. Ps. Rev.* 1. 115–146.

SZÉKELY, L., 1983, Some observations on the creative process and its relation to mourning and various forms of understanding, *Int. J. Psycho-Anal.* 64, 149–158.

LAJOS SZÉKELY

LINNÉ AND FREUD*

In the past few years, there has been quite a stir about Freud, claims that the changes his basic aetiological theory, according to which the mental sufferings of adult age were due to sexual seduction in childhood. At the same time it is shown by the history of biology that alterations in basic theory are the rule with important thinkers. Carolus Linnaeus gives an excellent example from this point of view. So far it has not been the case that the circumstances surrounding theoretical „conversions” have been systematically studied. It is for this reason the author has chosen to compare Linné and Freud.

*A Scandinavian Psychoanalytical Review 1986-os évfolyamában közölt tanulmány magyar változata.